

Naujas baltų archeologijos leidinys

2003 m. pabaigoje išėjo iš spaudos Varšuvos universiteto Archeologijos instituto (Lenkija) naujo leidinio „Studia Galindzkie“ pirmasis tomas*. Kaip nurodo įžanginiame žodyje redaktorius Wojciech Wróblewski, leidinio pasirodymą nulėmė keletas aplinkybių. Jau nuo XX a. 8-ojo dešimtmečio Archeologijos instituto darbuotojai nuolat tyrinėja vadinamosios Bogačevo kultūros (*kultura bogaczewska*) kapinynus (J. Okulicz-Kozarin, W. Nowakowski ir kt.). 1997 m. buvo surengta Galindų ekspedicija (*Ekspedycja Galindzka*), kuri tyrinėjo ir kitus archeologijos objektus. Pastarųjų chronologinės ribos – nuo III a. pr. m. e. iki XIV–XV a. sandūros. Tyrinėjimų medžiaga gerokai papildė žinias apie galindų – vienos vakarinių baltų genties, minimos jau II m. e. amžiuje Aleksandrijos mokslininko Klaudijaus Ptolemajo, istoriją. Todėl iškilo būtinybė paskelbti naujų tyrinėjimų medžiagą, kurią sudaro ir šaltinių publikavimas, ir sintetinio pobūdžio darbai.

Leidėjai nurodo, kad bus stengiamasi neapsiriboti tik siaura, grynai galindiška medžiaga, bet taip pat publikuoti darbus iš platesnio vakarinių baltų regiono.

Leidinio „Studia Galindzkie“ pirmasis tomas prasižada lyg įvadiniu Wojciecho Nowakowskio straipsniu (p. 7–12), kuriame retrospektyviu metodu aptariama galindų lokalizacija. Šis metodas leido autoriui įtikinamai parodyti, kad viduramžių *galinditae* ir Ptolemajo *galindai* yra ta pati gentis, kurios buvimą gerai iliustruoja archeologinė medžiaga. Kur kas sunkiau atsekti viduramžių jotvingių sūduvių ankstyvesnio laikotarpio teritoriją. Ypač tai sunku padaryti B2a periode. W. Nowakowskio nuomone, Ptolemajo sudinus (*soudinoi*) greičiausiai reikėtų lokalizuoti į rytus nuo Nemuno ir identifikuoti su brūkšniuotosios keramikos kultūros nešėjais.

Gana didelė dalis kitų paskelbtų straipsnių aptaria Salėto ežero mikroregiono (Mrągowo pavietas) įvairių paminklų tyrinėjimų rezultatus. Marcin Gładki rašo apie vakarų baltų pilkapių kultūros gyvenvietę ir kulto vietą vietovėje Wyszembork II (p. 13–62). Kadangi gyvenvietėje daugiausia rasta tik keramikos liekanų (apie 15 300 puodų šukių) ir labai nedaug metalinių daiktų, autorius

mano, kad gyvenvietė – kulto vieta egzistavo neilgai ir datuoja objektą senesniojo ikiromėniškojo laikotarpio III periodo ankstyvesne stadija. Įdomu tai, kad gyvenvietės kulto objektuose buvo deginami mirusieji, atliekamos šermenų apeigos, specialūs palaidojimai, religinės apeigos su žemdirbystės vaisiais, paskerstais gyvuliais ir tikriausiai žmonėmis. Tokių apeigų analogijų autorius ieško lužitėnų kultūroje, iš dalies skitų ir keltų pasaulyje.

Paweł Szymański skelbia Wyszemborko V gyvenvietės medžiagą (p. 63–125), šioje gyvenvietėje rasta ikiromėniškojo, romėniškojo ir tautų kaustymosi laikotarpio objektų ir daiktų. Autorius straipsnyje labai detalai ir išsamiai apibūdina ūkines duobes bei radinius, panašaus tipo gyvenvietes vakarinių baltų regione. Šį straipsnį papildė Joannos Piątkowskos-Małeckos pateikti duomenys apie Wyszemborko V gyvenvietėje rastus žvėrių ir gyvulių kaulus (p. 127–138).

Aleksandra Rzeszotarska-Nowakiewicz aprašo žalvarinę ažūrinę plokštelę iš Bocvinkos kapinyno (Boćwin-ka, Geldapės (Gołdap) pavietas) (p. 139–146), pateikdama analogijų iš kitų vakarinių baltų paminklų. Autorė mėgina datuoti šiuos retus baltų archeologinėje medžiagoje daiktus, kelia klausimą, kam šio tipo papuošalai buvo naudojami. Kadangi į visus klausimus šiuo metu dėl medžiagos trūkumo sunku atsakyti, straipsnį galima laikyti gera įžanga į platesnes tokių dirbinių studijas. Galbūt šiai papuošalų grupei priklauso Vakarų Estijoje, Kōmsi kapinyne rasta žalvarinės plokštelės detalė, kurią tyrinėtojas V. Lōugas datavo I–II m. e. a.¹ Estijos radinys yra kildinamas iš Dnepro–Volgos aukštupių rajono. Iš tikrųjų Pavolgio finougrų-mordvių papuošaluose yra gana daug iškilių apskritimų, apjuostų virvutės imitacija, įvairių kiauraraščių motyvų. Tačiau ar galima vakarinių baltų žemėse rastus Bocvinkos tipo papuošalus sieti su finougriška teritorija, sunku pasakyti.

Keletas straipsnių leidinyje „Studia Galindzkie“ skirta Szeszno-Czarny Las piliakalnio tyrinėjimams. Zdzisław Skrok ir Jacek Kowalski aprašo žvalgomuosius šio piliakalnio tyrinėjimus 1976 m. (p. 149–155), o Wojciech Wróblewski, Tomasz Nowakiewicz, Mateusz Bogucki –

* Studia Galindzkie. Tom I, pod redakcją Wojciecha Wróblewskiego. Warszawa, 2003.

¹ V. Lōugas. Lääne-Eesti rahvastiku kultuurist rooma rauaajal. In: *Eesti NSV Teaduste Akadeemia toimetised. Ühis-konnateadused*. 1972. 21/2. Tallinn, Joon. 5:2, lk.166.

šio piliakalnio stacionarius tyrinėjimus, pradėtus 1995 m. (p. 157–180). Šio ir kitų Salėto ežero regiono paminklų tyrinėjimai leidžia autoriams plačiau apibūdinti viduramžių Galindijos apgyvendinimą, gyvenvietes, daiktus, gyventojų naudotus buityje, prekybinius ryšius. Įdomus autorių bandymas atkurti vandens kelią iš Salėto iki Baltijos jūros (Tabl. VI).

Lietuvos archeologus ypač turėtų sudominti Mateusz Boguckio straipsnis apie viduramžių sidabrinį dirbinių lobį iš Brodzikowo (Mrągowo pavietas) (p. 181–244). Šis lobis, aptiktas dar 1896 m. ariant lauką, ir buvo paskelbtas vokiečių tyrinėtojų. Lobyje buvo 8 sidabriniai daiktai, tarp jų 6 vytinės antkaklės su plokščiais galais, 2 apyrankės. M. Bogucki straipsnyje aptaria ir kitus sidabro lobius buvusiose prūsų žemėse, lobiai daiktams ieško analogijų baltų genčių ir platesniame Rytų ir Šiaurės Europos regione. Autorius antkaklių analogų aptiko Baltarusijoje, Gotlande (Švedija), Lietuvoje, Latvijoje, Lenkijoje, Rusijoje. Jis skirsto antkakles į kelias grupes, mėgina patikslinti datavimą. M. Bogucki patikslino ir kai kurių Lietuvoje aptiktų sidabrinų daiktų datavimą.

Viena iš Brodzikowo lobiai apyrankių yra padaryta iš keturkampio pjūvio juostelės, turi suapvalintus galus ir puošta skersiniais bei susikryžiuojančiais grioveliais (Tabl. I:7, 7a). M. Bogucki pritaria kitų tyrinėtojų nuomonei, kad tokios apyrankės XI a. buvo piniginis vienetas (p. 196). Šio dirbinio analogų autorius atranda Gotlande, Latvijoje ir Lietuvoje (Graužių kapas Nr. 53). Beje, Graužių lydinį ir tokio tipo lydinų radinius baltų genčių teritorijoje yra aptarę A. Tautavičius bei Z. Duksa, paminėdami ir Brodzikowo lobį². M. Boguckio straipsnis baigiamas vntų antkaklių plokščiais galais katalogu, kuriame net 12 daiktų nurodyta iš Lietuvos (Nr. 13–24). Gaila, kad autoriui nepavyko tiksliau iš-

aiškinti vietovės *Rosinki* (pažymėta Kauno r.), nes tokios gyvenamosios vietos pavadinimo Lietuvoje nėra. Galbūt tai Ruseiniai dab. Kėdainių r., kur tyrinėtas XI–XIV a. kapinynas su degintiniais žmonių ir griautiniais žirgų kapais, XV–XVI a. griautiniais žmonių kapais³. M. Boguckio straipsnyje pateikta nemažai antkaklių iliustracijų iš Lietuvos (Tabl. X–XI), kitų daiktų iliustracijų. Reikia pažymėti, kad nors yra nedidelių vietovardžių ar pavardžių rašymo netikslumų, šis straipsnis yra viena vertingiausių studijų apie viduramžių baltų papuošalus.

Likę leidinio straipsniai aptaria paminklus, kurie yra už istorinės Galindijos ribų. Grzegorz Stasielowicz aprašo įvairių ilgojo namo iš Truso gyvenvietės (dab. Janów Pomorski) IX a. keramiką (p. 245–260). T. Nowakiewicz pateikia detalią viduramžių sidabrinų dirbinių lobiai iš Ciechanowo apžvalgą (p. 261–317). Didžiausią šio lobiai dalį sudarė monetos (arabų, bizantiškos, Vakarų Europos), kitą – sveiki papuošalai, smulkios jų dalys – vadina-masis kapotas sidabras. Autorius daugiausia dėmesio skiria papuošalams, nurodo jų analogijas tiek Kijevo Rusijoje, tiek kituose Europos regionuose, aptaria įvairius viduramžių prekybos aspektus, prekybos kelius.

Visi leidinyje išspausdinti straipsniai gausiai iliustruoti įvairiais planais, schemomis, radinių piešiniais arba fotografijomis. Daugumos iliustracijų kokybė gera. Galbūt tik kai kurie daiktai taupant vietą iliustracijose per daug sumažinti (pvz., keramikos indai).

Straipsniai turi ilgesnes ar trumpesnes santraukas anglų kalba.

Baigiant aptarti leidinį „*Studia Galindzkie*“, reikia pasidžiaugti svarių Varšuvos universiteto mokslininkų indėliu tyrinėjant vakarinių baltų kultūrą ir palinkėti redakcinei kolegijai sėkmės ateityje rengiant naujus šio leidinio tomus.

Mykolas Michelbertas

² A. Tautavičius. Papildomi duomenys apie naujus sidabro lydinų ir XIV a. II pusės–XV a. pradžios Lietuvos monetų radinius Lietuvos TSR teritorijoje. In: *Lietuvos TSR MA darbai*. A serija. 1965. 1 (18), p. 17–18; Z. Duksa. Pinigai ir jų apyvarta. In: *Lietuvių materialinė kultūra IX–XIII amžiuje*. T. II. Vilnius, 1981, p. 100–101. Ten nurodyta ir ankstyvesnė literatūra.

³ Lietuvos TSR archeologijos atlasas. III. I–XIII a. pilkynai ir senkapiai. Vilnius, 1977, p. 99, Nr. 608.